

УДК 821-31.09(73)Майєр+821-31.09(410)Гейман:82-312.1/.2
DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.3.54>

**НАРАТИВ ЯК МЕТАІСТОРІЯ В РОМАНАХ
ФІЛІППА МАЙЄРА «СИН» ТА НІЛА ГЕЙМАНА «АМЕРИКАНСЬКІ БОГИ»:
ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ**

**NARRATIVE AS METAHISTORY IN THE NOVELS OF PHILIPP MEYER'S "SON"
AND NEAL GAIMAN'S "AMERICAN GODS": PHILOSOPHICAL
AND ANTHROPOLOGICAL INTERPRETATION**

Лях Т.О.,

orcid.org/0000-0002-7913-3468

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної лінгвістики*

Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»

У статті досліджено наратив у романах Філіппа Майєра «Син» та Ніла Геймана «Американські боги» як метаісторію, для якої характерна інваріантність, заглибленість в основи людського буття, позачасовість, архетипичність. Такий підхід до наративу романів зумовлений тим, що в цих творах історія постає як становлення людини через ряд фактів, які концентруються в одній точці буття – тут-і-тепер, що дає підстави інтерпретувати художні тексти Ф. Майєра та Н. Геймана у філософсько-антропологічному ключі. Наратологія – один із найбільш ефективних підходів до вивчення художнього твору в зазначеному аспекті, позаяк вона співвідноситься не тільки з літературою, а й із філософією, історією. Філософсько-антропологічним підґрунтям названих романів є пошуки людиною власної ідентичності, осмислення історичного розвитку Америки крізь призму сучасності, зв'язок між історією і колективною пам'яттю американців. Метаісторія в романах постає як сакральний аспект зовнішнього історичного процесу, метафізичний модус цивілізаційних і національних подій, які репрезентують духовне єство Америки поза часом і простором. У романі Ф. Майєра «Син» історичні події відображено крізь призму сприйняття персонажів, котрі про них оповідають, їхні долі тісно переплетені з історією Техасу, завдяки чому формується складний калейдоскопічний наратив роману. Наратив роману Н. Геймана «Американські боги» формують як історичні події, так і міфосимволічний код, який відображає релігійно-філософський аспект метаісторії. У межах філософсько-антропологічної інтерпретації художнього тексту досліджено питання ідентичності, історичної правди, яка в романах «Син» та «Американські боги» не є абсолютною інстанцією, а залежить від досвіду окремої людини. Дослідження доповнює наукову рецепцію творчості Ф. Майєра та Н. Геймана, наратологічні студії, пропонує аспекти вивчення сучасної прози в міждисциплінарному дискурсі.

Ключові слова: Філіпп Майєр, Ніл Гейман, роман, наратив, метаісторія, міфопоетика, архетип, ідентичність, постмодернізм, філософсько-антропологічна інтерпретація.

The article examines the narrative in Philip Meyer's novels "Son" and Neil Gaiman's "American Gods" as a meta-history characterized by invariance, immersion in the foundations of human existence, timelessness, and archetypality. This approach reveals that, in these works, history is viewed as the progression of individuals through a series of events concentrated in a specific moment of human experience. This perspective allows us to interpret Meyer and Gaiman's literary texts within a philosophical and anthropological context. Narratology effectively analyses these works, bridging concepts from philosophy, history. The philosophical and anthropological foundation of the novels is shared by humanity's quest for identity, an understanding of America's historical development through the lens of modernity, and the relationship between history and the collective memory of Americans. Metahistory is considered as a sacred aspect of the external historical process, a metaphysical mode of civilizational and national events that represent the spiritual essence of America beyond time and space. In Meyer's novel "The Son", historical events are conveyed through the perspectives of characters who recount them, creating a narrative where their lives are linked to the history of Texas. This connection contributes to the novel's kaleidoscopic narrative. The narrative of N. Gaiman's novel "American Gods" is influenced by both historical events and a mythological and symbolical framework that reflects the religious and philosophical dimensions of metahistory. The themes of identity and historical truth are examined through an intellectual and anthropological lens. In both "Son" by Fh. Meyer and "American Gods" by N. Gaiman, the concept of truth is not presented as absolute but depends on individual experiences. This study enhances the scholarly understanding of the works of Fh. Meyer and N. Gaiman, contributes to narratological studies, and provides an examination of contemporary prose through an interdisciplinary approach.

Key words: Philipp Meyer, Neil Gaiman, novel, narrative, metahistory, mythopoetics, archetype, identity, Postmodernism, philosophical and anthropological interpretation.

Постановка проблеми. Сучасна проза відображає актуальні процеси і зміни в суспільстві, особливо у кризові моменти історії. Саме тоді виникають питання ідентичності суб'єкта, переосмислення історії, які стають підґрунтям

для філософських рефлексій щодо минулого та сучасності. Автори відображають минуле, виходячи за межі реальних фактів та їх раціонального осмислення, артикулюють історію через різноманітні культурні дискурси і символи, метафори,

міфи, гру, творячи метатекст, що загалом характерно для постмодернізму, метамодернізму. Художній текст часто сприймається як певна спроба реконструкції історії, виконує функції міфу в сучасному культурному дискурсі. Історія постає в сучасній прозі як становлення людини через ряд фактів буття, що концентруються в одній точці тут-і-тепер. Це спонукає інтерпретувати художній текст у філософсько-антропологічному ключі, а наратив сучасного роману розглядати як метаісторію, адже «наратив – це одночасно і модель світу, і модель власного «я», <...> за допомогою історії ми конструємо себе як частину нашого світу» [10, с. 13].

Поняття «метаісторія» вживається переважно в історіософському, релігійно-філософському сенсі, передбачає «позачасову реальність – Вічність, що містить у собі вищі цінності, які проявляються в часі історичному (біблійне «Царство Боже», «Град Божий» блаженного Августина тощо)»; метаісторичне являє в часовій тканині історії передусім життєстверджуючі основи буття, взяті в їх ціннісному аспекті». Ще одним важливим аспектом метаісторії є те, що «цивілізаційні процеси завжди “накручуються” на наскрізні, фундаментальні цінності, які, подібно до земної вісі, пронизують весь масив історії», предметним полем все більшою мірою стає «співставлення всіх часів, через порівняння яких і виявляються метаісторичні константи та стрижневі цінності». Метаісторичний підхід також спрямований «на виявлення архетипічних або наскрізних структур соціокультурних процесів» [7, с. 621].

Художнє осмислення історичного досвіду нації є одним із чільних питань як літературознавства, так і міждисциплінарних студій. Взаємини літератури та історії спонукають дослідників всебічно вивчати це питання, використовуючи найновіші методи дослідження, зокрема й міждисциплінарні: поетики художнього твору, наратології, герменевтики, філософії, соціокультурних досліджень тощо.

Наратологія є одним із найбільш ефективних підходів вивчення художнього твору, зокрема його історичного аспекту, позаяк вона співвідноситься не тільки з літературознавчим дискурсом, а й з філософським, культурологічним, історичним. За словами О. Капленко, «локальні наративи, котрі презентують індивідуальні історії життя із часткою власної вигадки, мають здатність об'єднуватись у певні логоцентричні *метанаративи*, які варто розглядати вже у контексті т. зв. всезагального вимислу (наприклад, метаісторії «Заходу» і «Сходу» із їх влас-

ними системами значень, культурними канонами, традиційними цінностями тощо)» (курсив автора – Т.Л.) [10, с. 13].

Теоретико-методологічна база наратології представлена працями зарубіжних вчених Ц. Тодорова, Ж. Женетта, В. Шміда, Р. Барта та ін. У сучасному українському літературознавстві наратологію вивчають І. Денисюк, М. Легкий, М. Ткачук, Л. Мацевко-Бекерська, О. Капленко та ін.

Широковживаною щодо поетики художнього твору є теорія наративного дискурсу Ж. Женетта. Дослідник обґрунтував порядок викладу тексту, тривалість у часі, повторюваність, спосіб оповіді. Важливу роль у тексті Ж. Женетт відводив наративній ситуації, в межах якої співіснують оповідь, її протагоністи, просторово-часові визначення, зв'язок із іншими оповідними ситуаціями [20, с. 215]. Ж. Женетт пропонує визначати статус оповідача за його наративним рівнем (екстра- або інтрадієгетичний), за його ставленням до історії (гетеро- або гомодієгетичний), репрезентує чотири основні типи статусу оповідача: (1) екстрадієгетична-гетеродієгетична парадигма (Гомер, оповідач першого ступеня, котрий розповідає історію, в якій він відсутній); (2) екстрадієгетична-гомодієгетична парадигма (Жиль Блас, оповідач першого ступеня, який розповідає свою власну історію); (3) інтрадієгетична-гетеродієгетична парадигма (Шехеразада, оповідачка другого ступеня, котрий розповідає історії, в яких вона взагалі відсутня); (4) інтрадієгетична-гомодієгетична парадигма (Улісс у книгах IX–XII, оповідач другого ступеня, котрий розповідає свою власну історію) [20, с. 248].

Інший дослідник В. Шмід робить розподіл текстів на описові (Descriptive texts), які презентують твердження, та наративні тексти (Narrative texts), що репрезентують історію. Останні вчений розподіляє на опосередковані наративні тексти (Mediated narrative texts), у яких історія розповідається наратором (роман, повість, оповідання), та міметичні наративні тексти (Mimetic narrative texts), в яких історія відтворюється без посередництва наратора (п'єса, кінофільм, балет) [22, с. 7].

Українська дослідниця Л. Мацевко-Бекерська акцентує на категорії наратора, яка в тексті набуває смислотворчих функцій: «мимовільна присутність автора виказується радше на індивідуальному рецептивному рівні, наратор же здатний артикулювати позицію наче автономно, тобто створювати ілюзію опосередкованого тривання художнього світу» [14, с. 58]. О. Капленко, досліджуючи проблему наративу в художньому творі, пропонує використовувати міждисциплі-

нарний підхід. Дослідниця вирізняє такі його аспекти: «лінгвістичний (вказує на генезис наративу), культурологічний (котрий, з одного боку зберігає універсальні істини, а з другого – локалізує, забарвлює їх національним колоритом) та онтологічний (пов'язаний насамперед із антропологічним дискурсом наративу)» [10, с. 16].

Наведені думки дослідників охоплюють літературознавчі, лінгвістичні, філософські дискурси наратології. Онтологічні модуси наративу разом із історичним тлом творять у художньому творі метаісторичний дискурс.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В українському літературознавстві найновішими є ґрунтовні дослідження Б. Носи, присвячені романістиці Ф. Майєра, О. Газуди, котра вивчає творчість Н. Геймана. Б. Носа досліджує особливості літературознавчої рецепції творчості Ф. Майєра, ключові підходи до інтерпретації його прози, відзначає жанрово-стильові особливості прози автора: «науковці звертають увагу на багатшаровість творів Ф. Майєра та його здатність працювати з епічними темами в рамках сучасної американської прози» [17, с. 325]. Крім цього, дослідник вивчає жанрово-стильові особливості творчості Ф. Майєра, котрий «у своїх творах експериментує зі змішуванням жанрових форм, створюючи багатогранний художній світ, у якому переплітаються різні підходи до зображення реальності» [15, с. 179]. У прозі Ф. Майєра дослідник спостерігає деконструкцію традиційних американських міфів, наприклад, міфу про «американську мрію», що в романах відображено в нових інтерпретаціях американського досвіду, занепаді промисловості, соціальної деградації, пошуках ідентичності в сучасному американському суспільстві [16, с. 261].

Проза Н. Геймана стала предметом уваги О. Газуди, котра вивчає оніричний аспект фентезійного твору «Книга кладовища», психологічний підтекст процесу становлення власного «Я» головного персонажа тощо. На думку дослідниці, «авторський творчий підхід базується на застосуванні структурної складової (гештальт-теорії) до розкриття поведінкових властивостей маленького хлопчика, що підлягають як зовнішнім, так і внутрішнім впливам» [4, с. 189]. О. Газуда спостерегла взаємозв'язок реального і вигаданого в художньому світі Н. Геймана, що формує характер головного персонажа «Книги кладовища»: «Це те бачення взаємопов'язаних і багато в чому взаємодоповнюючих подій і явищ – як реальних, так і вигаданих, що проявляються у смутку, радості, або ж навіть страшних і моторошних життєвих

подіях» [3, с. 143]. Вивчаючи сюжет «Книги кладовища», емоційно-психологічний настрій персонажів, які перебувають на межі між реального та ірреального, дослідниця акцентує на мнемонічному аспекті твору: «крізь призму уявно-символічного підходу Н. Геймана висвітлює психо-емоційний ефект, пов'язаний з властивістю людської пам'яті забувати насамперед негативні життєві події й явища» [2, с. 155]. Малій прозі Н. Геймана присвячено розвідку Т. Лях. В оповіданнях збірки «Обережно, тригери!» «через символічні образи, метафори, казкові сюжети автор намагається розкрити загадку людського існування, осмислює категорії життя і смерті, пам'яті, ідентичності, що відкривають метафізичні виміри людського буття» [11, с. 243].

Попри зацікавлення дослідників творчістю Ф. Майєра та Н. Геймана, в українському літературознавстві компаративний аналіз романів ще не був реалізований, що визначає актуальність та новизну пропонованої статті.

Постановка завдання. Завдання статті – дослідити наратив у романах Ф. Майєра «Син» та Н. Геймана «Американські боги» як метаісторію, здійснити філософсько-антропологічну інтерпретацію цих творів, простежити в романах взаємодію історичних реалій і позачасового в людському бутті, співвідношення істини і вигадки, персонального з колективним історичним досвідом.

У ході аналізу застосовано порівняльно-типологічний, наратологічний, культурно-історичний, герменевтичний методи дослідження.

Виклад основного матеріалу. У сучасній прозі метаісторія з її «актуалізацією інваріантного» виявляється тоді, коли авторська концепція історичних подій часто відступає від істини як феномену з його першочерговим сенсом абсолюту. Натомість письменники творять альтернативні варіанти історії або використовують минуле як декорацію для внутрішніх конфліктів і переживань персонажів, намагаються осмислити події минулого у зв'язку із сучасністю, крізь призму переживань окремої людини, поєднуючи у наративі екзистенційний час і час історичний. Саме в такому ключі сконструйовано наративи романів «Син» Філіппа Майєра та «Американські боги» Ніла Геймана.

Філіпп Майєр – американський письменник, лауреат численних літературних премій. Його роман «Син» (2013) – це розповідь про майже двохсотлітню історію династії Мак-Каллоу, яка розгортається на тлі становлення Техасу. Роман потрапив у фінал Пулітцерівської премії (2014), став бестселером та був екранізований. Ніл

Гейман є провідною фігурою сучасної англійської прози, яскравий представник літератури фентезі. Його «Американські боги» (2001) здобув премії Г'юго, Неб'юла, Брема Стокера за найкращий роман, премію «Г'єфпен» за найкращий перекладений фентезійний роман, номінувався на премію Британської асоціації наукових фантастів, його твори екранізовані. Якщо романи Ф. Майєра відзначаються історизмом, епічністю, здатністю «поєднувати елементи історичного епосу з соціальним реалізмом» [17, с. 323], то творчість Н. Геймана відображає глибини людської уяви, світ фантазій і марень.

Спільним для романів «Син» і «Американські боги» є культурно-історична основа – історичний і міфологічний код Америки. Автори наче уникають деталізованого та реального відображення історичних фактів, натомість показують їх у непрямих формах: як ряд історико-культурних алюзій та спогадів у процесі написання історії роду («Син»), або ж як міфи, які разом із історичними подіями стають конструктами сучасного світу («Американські боги»).

Філософсько-антропологічним підґрунтям названих романів є пошуки людиною власної ідентичності, усвідомлення свого єства, національних коренів, а також осмислення історичного розвитку Америки, що актуалізує зв'язок між історією і колективною пам'яттю американців. Наратив романів відображає історичні факти та онтологічні модуси, архетипічні, міфологічні структури та символи, на тлі яких виявляються антропоцентричні аспекти художньої картини світу, що дає підстави розглядати ці твори у філософсько-антропологічному ключі. Метаісторія в романах постає як сакральний аспект зовнішнього історичного процесу, метафізичний модус цивілізаційних і національних подій, які репрезентують духовне єство Америки поза часом і простором.

За спостереженням Б. Носи, «літературознавці розглядають роман «Син» головнякепічний текст, що зображує складну взаємодію історичних наративів, починаючи від заселення Америки європейцями і закінчуючи нафтовим бумом ХХ століття» [17, с. 325]. Дослідник відзначає, що в романі «Син» наративи «перегукуються з поп-культурними образами й символами» [15, с. 177].

Роман «Син» сконструйовано з нотаток та щоденників членів родини Мак-Каллоу, котрі репрезентують різні покоління, завдяки чому авторові вдається на прикладі однієї родини відобразити майже двохсотлітню історію Техасу. Наратив роману «Син» містить не лише фактичний зміст про історію Техасу, а й актуалізує кому-

нікативний аспект твору: про події здебільшого розповідають учасники цього історичного процесу. Попри широке історичне тло, яке б вимагало єдиного всезнаючого наратора, у романі переплітаються розповіді кількох нараторів, яких, відповідно до класифікації Ж. Женетта, можемо віднести до гомодієгетичного типу, за якого наратор розповідає власну історію, в якій фігурує як персонаж. За спостереженням С. Мацевко-Бекерської, «якщо наратор полишає точку зору на описуваний світ як відсторонений деміургічний творець і стає персонажем, близьким до інших чи одним серед інших, то він здобуває можливість побачити, зрозуміти й оцінити персонажів та події зсередини, у форматі внутрішньої фокалізації» [14, с. 67]. Цей принцип нарації спостережаємо в романі «Син»: тут переплітено чимало сюжетних ліній, історичні події відображено крізь призму свідомості персонажів, котрі про них оповідають (у формі спогадів, культурно-історичних алюзій тощо). Історії життя персонажів від народження і до смерті пов'язані з історією Техасу. Так автор творить складний калейдоскопічний наратив роману, що відповідає метамодернізму, в якому «відстежуємо фрагментарність, конструйованість, парадоксальність, а поза тим і відчутне бажання говорити про важливі речі» [18, с. 675]. Завдяки внутрішній фокалізації, яка передає картину світу очима персонажа, в романі актуалізується метаісторичний наратив, в якому в одній онтологічній площині взаємодіють історичні факти і побутові деталі, глобальні цивілізаційні проблеми і звичайні буденні події із життя персонажів, їхні переживання, спогади.

Ф. Майєр намагається поєднати декілька точок зору учасників історичних подій. Наратив роману творять історії Ілая (полковника), Пітера, Джинні, котрі репрезентують різні покоління роду Мак-Каллоу: Ілай – його засновник на землях Техасу, Пітер – внук Ілая, однак повна його протилежність, «Ходяча Ганьба», Джинні – правнучка Ілая та онука Пітера, а також Улісс Гарсія – правнук Ілая, внук Пітера Мак-Каллоу і Марії Гарсія, давній рід котрої колись убив Ілай задля загарбання земель. Кожен із цих персонажів інтерпретує події, орієнтуючись на власний досвід. Відтак, їхні історії мають онтологічну основу.

Для персонажів роману «Син» визначальним є зв'язок із історією свого краю, безпосередня участь у його розбудові чи руйнації. Так, початок життєпису Ілая Мак-Каллоу співпав із днем проголошення незалежності нової республіки: «Дата мого народження відома багатьом. Саме того дня – другого березня тисяча вісімсот трид-

цять шостого року – було підписано Декларацію про незалежність, яка звільнила Техас від мексиканської тиранії. <...> І я був першою дитиною чоловічої статі, яка народилася в цій новій республіці» [13, с. 12].

Історія Техасу стала невід'ємною частиною життя Ілая: полон у команчів із дванадцятирічного віку, повернення до «білих», рейнджерство, участь у громадянській війні в США 1861-1865 рр., початок освоєння нових земель, починаючи від тваринництва і завершуючи нафтовидобутком. Проживши майже сто років, Ілай став живим свідком та безпосереднім учасником розвитку своєї держави, і в його пам'яті назбиралося безліч історій, які він не втомлювався розповідати: «<...> він по кілька годин на день щось розповідав, і його оповідки ставали безсмертними» [13, с. 153].

Усе своє життя Ілай жив за єдиним законом, якому він навчав своїх нащадків: «набути щось можна, лише відібравши це в когось іншого» [13, с. 495]. Тому й роздуми старого полковника щодо історії свого краю резонують із його життєвим кредо завойовника: «Іспанці прибули до Техасу сотні років тому, прагнучи підкорити цю землю. Однак нічого в них не вийшло. Хоча спочатку співвітчизникам Колумба начебто все вдавалося: вони підкорювали кожне індіанське плем'я, що траплялося на їхньому шляху. <...> А от ліпани-апачі миттю втерли носа зухвалим конкістадорам» [13, с. 12].

Джинні Енн Мак-Каллоу перейняла вольовий характер свого діда, його життєву філософію і навіть деякі його звички, стала єдиною гідною продовжувачкою бізнесу династії Мак-Каллоу. Усе її життя пройшло під знаком боротьби за родинний бізнес, за порозуміння з дітьми, за самоствердження у світі чоловіків («Усе її життя – то змагання з батьком і Генком...» [13, с. 503]). Джинні бачила в повсякденних речах щось глобальне, усвідомлювала себе як людину, котра здатна не знищувати, а створювати: «Вона витягала з-під землі те, від чого там не було ані найменшої користі. А от на поверхні – інша річ. На поверхні нафта вже перетворювалася на дещо дуже важливе та корисне. Отаким було все її життя – створенням чогось із нічого» [13, с. 94].

В образі Пітера – одного із синів Ілая – автор сконцентрував безліч екзистенційних модусів: почуття самотності, бездомності у сенсі усвідомлення себе «вигнанцем у власній домівці, у власній родині (напевно, у всій цій країні не знайдеться для мене місця)» [13, с. 71], провини від причетності до вбивства родини Гарсія, кохання

до Марії, котра єдина вижила із цього роду, почуття правди і справедливості, власного безсилля перед долею, пам'яті і безпам'ятства тощо. Єдиним способом спокути за зло, скоєне його родом, Пітер вважає припинення існування сім'ї Мак-Каллоу і навіть усього людства, яке протягом тисячоліть займається лише самознищенням: «Мені дають певну втіху думки про те, що колись усі ми розпадемося на жменьку хімічних елементів. І будемо не чим іншим, як відбитками в кам'яних пластах» [13, с. 528].

Отже, історія кожного окремого наратора в романі Ф. Майєра «Син» з одного боку ґрунтується на подіях колективного минулого цілої країни, а з іншого – відображає його персональний досвід. Попри суб'єктивний онтологічний континуум ці історії містять певний ідеологічний конструкт – соціальні, політичні та економічні процеси (Ілай, Джинні), екологічні проблеми, глобальні загрози (Пітер), гендерні питання, проблеми освіти та емансипації (Джинні), соціальна рівність, прогрес людства (Улісс) тощо. Відтак, наратив у творі розгортається в онтологічному (буття людини в історії) та комунікативному (розповідь про події учасниками) аспектах.

У наративі роману Н. Геймана «Американські боги» метаісторія актуалізується через міф і міфологічні структури. Дослідники М. Слабберт та Л. Вільйоен доводять, що це – міфічний роман, який порушує певні універсальні проблеми сучасного суспільства, де духовний зв'язок з богами значною мірою розірваний, а системи вірувань здебільшого втратили своє значення [23, с. 137].

В основі композиції роману – мандри головного персонажа Тіні. За словами дослідниці С. Горнан, роман створює «постмодерністське уявлення про те, чим є Америка, підкреслюючи множинність, а не одиничні поняття істини чи американської ідентичності. Гейман створює таких персонажів, як містер Ібіс, який говорить про суб'єктивну природу американської історії, та містер Ненсі, який обговорює нестабільність центру, чітко спираючись на концепції постмодернізму та деконструкції Дерріди» [21, с. 166].

В онтологічному плані міфологічне тло роману «Американські боги» екстраполюється в історію Америки, починаючи від початку її існування, і охоплює усі періоди історії, у кожен із яких відбувалося «пришестя» людей, а разом із ними – нових богів: «Пливучи до Америки, люди привозили нас із собою. <...> Ми прибули сюди в їхніх думках; ми прижилися тут» [5, с. 170].

Розлоге використання автором алюзій, міфічних мотивів і образів у контексті історії Америки

апелюють насамперед до культурного та духовного досвіду людей, які поступово заселяють американські землі, що перемикає наратив роману в онтологічну площину, позаяк міф поширюється як на соціальне, так і на персональне буття людини. Відтак, не лише історичний дискурс, а й міфологічне тло роману «Американські боги» спонукає розглядати наратив твору як метаісторію, адже «поняття "метаісторія" вживається переважно в історіософському, релігійно-філософському дискурсі» [7, с. 621]. Так, разом із історичним дискурсом наратив роману сягає онтологічних сенсів, явлених через міфопоетику роману.

Н. Гейман в «Американських богах» створив оригінальну модель реальності, яка поєднує в одній площині минуле і сучасне, сакральне і профанне. «Всезнаючий» наратор вільно «переміщається» у часі і просторі, що дає змогу охопити великий часовий відрізок, починаючи з тих часів, коли Америку завойовували перші переселенці. Автор включає в роман вставні історії, які відображають, як до Америки потрапили ті чи інші боги та міфічні істоти. Вони існували у свідомості людей, котрі протягом тривалого часу заселяли американські території і разом із собою притягували в новий простір своїх богів: «Люди населяють темряву: привидами, богами, електронами, казками. Люди уявляють, люди вірять: і саме вона, ця тверда, ніби скеля, віра і спричиняє все» [5, с. 630]. Таке трактування міфічних феноменів суголосне вченню Платона про ідеї-ейдоси – «конституанти, на основі яких, народжується матеріальний світ. По суті, останній є похідним від світу ідей, його «тінню». Платонівський ейдос – це саме внутрішня суть об'єкта, тобто іманентний спосіб буття речі» [1, с. 14].

Н. Гейман торкається питання духовної кризи сучасного суспільства, для котрого сакральні концепти втрачають свій первісний сенс. У романі відбувається профанація міфу, що відповідає постмодерному мисленню, де відбувається зміщення «акценту з трансцендентних цінностей на екзистенційні цінності пересічної особистості, що окреслюють її буття в ситуації тут-і-тепер» [11, с. 70]. Н. Гейман, моделюючи образи забутих богів, часто вдається до іронії, зниження сакрального: «Отак ми живемо, прибульці мимохить – нас виштовхнули на край реальності, де нікому не цікаво стежити за нами. Ми мусимо змиритися з тим, що майже ні на що не маємо впливу. Ми полюємо на них, обшахровуємо їх і тим живемо; ми роздягаємося за гроші і продаємо наші тіла, і напиваємося в дим; ми заливаємо бензин до баків, і крадемо, і обмануємо; ми пролазимо у найдріб-

ніші шпарки, ми припишкли на самому дні. Старі боги в цій новій безбожній стороні» [5, с. 171].

Боги і міфічні істоти в сучасному світі майже втратили свої надприродні властивості і живуть як звичайні пересічні люди («Ті, хто справді вірили в нас, відійшли чи зневірилися, а ми залишилися. Розгублені, злякані, неприкаяні, ми залишилися перебиватись на злиднених крихах» [5, с. 170]). Натомість у свідомості людей разом зі зміною світоустрою з'являються нові боги: «боги комп'ютерів, телефонів і всякого такого» [5, с. 467], «веле-тенські сірі боги літаків, спадкоємці мрій про подорожі у повітрі», «боги автомобілів: потужні особи із серйозними обличчями, хромованими зубами і з кров'ю, на рукавичках», «були ніби вкриті пікселями: вони легенько світилися, ніби існували від власного світла» тощо. Проте кожного з них чекає забуття, адже «ця країна не вміє довго терпіти богів» [5, с. 517].

Символом постійної зміни одних богів на інших, втіленням мисленнєвої парадигми людства, є найбільша у світі карусель з безліччю різноманітних міфічних істот, вона невпинно крутиться, бо «накопичує силу» [5, с. 161], що водночас є відображенням циклічності часу: «Там були русалка і водяник, кентавр і єдиноріг, слони (один величезний і один крихітний), бульдог, жаба і фенікс, зебра, тигр, мантикора і василіск, лебеді, що несли карету, білий віл, лисиця, пара моржів, навіть морський змії; і всі вони яскраво розмальовані і найсправжніснінькі на вигляд. Вони кружляли, коли вальс закінчувався, і коли починався наступний. Карусель навіть не сповільнювалась» [5, с. 160].

У романі «Американські боги» фантазійний світ («за лаштунками»), який існує паралельно з реальним світом, автор конструє через ряд протиставлень: реального – ірреального, профанного – сакрального, життя – смерті. У такому фокусі осмислено тему смерті. Смерть у міфах має глибокий сакральний сенс і відноситься до сфери трансцендентного, трактується як перехід зі світу живих у світ мертвих, проте Н. Гейман наче матеріалізує цей феномен, акцентує на тлінності, яку несе смерть. Опісля смерті замість переходу на інший рівень буття, людина ніби затримується в земному матеріальному світі. Так, покійна дружина Тіні Лора завдяки чарівній монетці після своєї смерті оживає, проте тлін її тіла продовжується, і навіть жива вода, галузка з дерева життя, – магічні атрибути, які в ритуалах завжди повертали людину до життя, – не можуть повернути мерця у світ живих, адже «смерть не зупиняється» [5, с. 436]. Величні і безсмертні колись боги тепер позбавлені своїх міфологічних функцій: «Боги поми-

рають. І коли вони насправді відходять, то відходять без жалоби чи тризни. Ідею вбити важче, ніж людину, – але зрештою можна вбити і її» [5, с. 81].

Кульмінаційним моментом у романі є велика битва, яка повинна відбутися між старими і новими богами, однак насправді вона стала найбільшою аферою бога Одіна, котрий прагнув великого жертвоприношення. У цій битві, з одного боку, виявляється міфологічний мотив протистояння добра і зла, космосу і хаосу, а з іншого – вона є одним із конструктів метаісторичного наративу, що передбачає «постійну боротьбу вічного, сакрального та часового, профанного, що розкривається як безперервний герць життя та смерті, добра і зла» [5, с. 621]. Мотив гри профанізує битву між богами, перетворює її на звичайне шахрайство.

Історична правда або істина у наративах романів «Син» та «Американські боги» не є абсолютною інстанцією, а залежить від світосприйняття і досвіду окремої людини. За словами Ж. Дерріди, індивідуум репрезентує різні культурні універсалиї, дискурсивні матриці, коди, відтак «стосовно відсутності центру чи першопочатку все стало дискурсом» [6, с. 619]. У романі «Син» кожен із нараторів розповідає про історичні події і факти у фокусі власного буття. Така множинність інтерпретації зумовлена широким історико-політичним тлом Америки ХХ століття, адже «в історії, культурології, політології “правда” постає як розмаїття різноманітних суб’єктивних, а точніше, інтерсуб’єктивних “правд” – власне, як і в житті. Будь-який соціально-політичний конфлікт породжує низку “правд”, які конфліктують між собою і водночас доповнюють одна одну» [9, с. 34]. З іншого боку, Ф. Майєр демонструє плюралізм і відмову від єдино можливої правди, характерні для постмодернізму. Так, «полковник завжди бурчав, що ковбої чинять безглуздо, читаючи романи про ковбоїв. Чому? А тому, що так вони втрачають найважливішу зі своїх цінностей – правдиву книгу власного життя» [13, с. 380]. Автор зміщує акцент із достовірності певної історичної події на її репрезентацію в комунікативному полі (романи про ковбоїв, щоденники, мемуари тощо).

У романі Н. Геймана «Американські боги» слова і поняття також втрачають свій первісний сенс: «Вони промовляють твоє ім’я, але й гадки не мають, що воно означає» [5, с. 371]. Важливою стає вже не абсолютна істина, а історії реальних людей, проте й вони не завжди правдиві: «Нам потрібні конкретні історії. Без конкретних людей ми бачимо тільки цифри: тисяча загиблих, сто тисяч, “кількість жертв може зрости до мільйона”. З конкретними історіями у статистики

з’являється людське обличчя, але навіть воно брехливе, бо люди страждають у приголомшливо безглузких кількостях» [5, с. 384].

Такий підхід Н. Геймана до тлумачення правди корелює з постмодернізмом, де істина співвідноситься із ризомою, що є філософською концепцією, запропонованою Ж. Дельозом та Ф. Гваттарі на позначення структури знання або реальності, що не має центральної точки чи ієрархії. Ризома не передбачає суб’єкта, що контролює, і замість центру має вільну «горизонтальну» структуру, неоднорідність, множинність як «сукупність вимірів та ліній зв’язку, що змінює свою природу, коли зростає кількісно» [8, с. 361-362]. У романі «Американські боги» правда у сучасному дегуманізованому світі втрачає сенс: «Є історії, які цілковито правдиві, і розповідь про кожну людину – неповторна і сумна, і найсумніше, що всі ці розповіді ми вже чули раніше, і не можемо дозволити собі надто сильно переживати через них. <...> Так ми день у день ходимо, і розмовляємо, і діємо, знечулені до чужого болю і втрат» [5, с. 382].

Антропологічний дискурс романів «Син» та «Американські боги» корелює з категорією ідентичності. Тут ідеться не так про культурну ідентичність, як про персональну, що відображено завдяки сповідальній інтенції в романі «Син» та глибокому осмисленню онтологічних модусів головного персонажа аж до його міфомислення в романі «Американські боги». У романі «Син» щодо питання ідентичності показовим є образ Ілая Мак-Каллоу, котрий перебуває у трансгресивному стані: поміж культурними кодами «білих», серед яких він народився, і команчів, котрі його дитиною викрали і виховали. Ця роздвоєність назавжди вкорінилася у свідомості Ілая-Тіететі (ім’я, яке йому дали команчі): «Мій внутрішній команч, який завжди прагнув життя на волі, люто ненавидів цю тупу скотину. Він терпіти не міг із ранку до ночі думати тільки про те, як би заробити на ній побільше грошей. Натомість «блідолиций» Ілай Мак-Каллоу не уявляв свого життя без цих думок» [13, с. 557].

У романі Н. Геймана «Американські боги» також спостерігаємо мотив роздвоєності людини, проте тут в образі головного персонажа взаємодіє божественне і земне, адже його батьком був бог Одін. Пригоди, що трапилися з героєм впродовж його мандрів, стають своєрідними шаблями до власного самопізнання. Модель ініціації Тіні нагадує біблійний сюжет розп’яття і воскресіння Христа: після вдової смерті Одіна Тінь залишається «чувати» над його тілом дев’ять діб,

підвішений до дерева життя, а після смерті боги воскрешають його.

Саме на дереві життя він відчув повну гармонію із Всесвітом: «Тінь у своєму маренні був чимось більшим, ніж той підвішений бідолаха. Він був світовим деревом; він був вітром, що кружляв поміж голих гілок світового дерева; він був сірим небом і купчастими хмарами» [5, с. 548]. У мить смерті йому відкривається таємниця його народження, водночас він сягає найвищої точки свого існування: «Страх помер там, на дереві, коли помер Тінь. Не було більше страху, ненависті, болю. Нічого не залишалося, крім сутності» [5, с. 563].

Образ дому, як найвищої мети, до якої прямує Тінь, символізує його самотність, однак автор залишає за героєм право вирішувати, де цей дім: «Він вмовився на порослому травою березі, поглянув на місто навкруги і подумав, що колись настане день, коли доведеться повертатися додому. Одного дня йому треба буде знайти дім, аби туди повертатись. Він розмірковував: на дім із часом перетворюється твоє місце, чи, може, дім – це місце, яке ти маєш віднайти, якщо досить довго йтимеш, чекатимеш і хотітимеш?» [5, с. 683].

Символічно, що антропонім головного героя корелює до архетипу Тіні, який К.Г. Юнг розглядав як невідому, «темну» частину психіки людини, психологічну проекцію тих уявлень, які людина заперечує в собі. «Якщо людина у змозі побачити власну Тінь і винести назовні це знання про неї, то завдання, хоча й незначною мірою, розв'язано: вловлено принаймні особистісне позасвідоме» [19, с. 107]. У зв'язку з цим слушним видається твердження С. Горман про те, що «Гейман робить із Тіні найвищого відкривача істини <...>. Тінь одночасно перебуває в центрі цієї боротьби між богами, буквально коли він стоїть між двома сторонами, щоб викрити змову Середи» [21, с. 179].

Тінь переживає усі свої негативні сторони, коли потрапляє в царство мертвих і стає перед

судом Анубіса, в ту мить у його свідомості актуалізується архетип Тіні: «І от усе, за що Тіні було соромно в житті, усе, що він хотів би не чинити чи вчинити інакше – усе це накопило на нього і затягло у бурхливий вихор провини, жалю та ганьби, від якого ніяк не можна було сховатися. Він був нагий, оголений, відкритий, як труп на розтині. <...> Кожна брехня, що її він коли-небудь казав; кожна річ, що її вкрав чи присвоїв; кожна кривда, що її завдав іншій людині; кожне дрібне злодійство та крихітне вбивство, що їх так буденно чинив із дня у день – усе це і безліч іншого витягав на холодне світло і оцінював шакалоголовий останній суддя» [5, с. 568].

Висновки. Наративи романів «Син» Філіппа Майєра та «Американські боги» Ніла Геймана розгортаються на тлі історії Америки. У творах також вияскравлюються суб'єктивні переживання персонажів, онтологічні модули, взаємодія цивілізаційних процесів і фундаментальних цінностей, позачасовість, архетипічність, що характерно для метаісторії. Філософсько-антропологічний дискурс названих романів відображає питання ідентичності, зв'язок між історією і колективною пам'яттю. У романі «Син» історичні події висвітлено крізь призму свідомості персонажів, котрі про них оповідають. Метаісторичний дискурс наративу роману «Американські боги» оприявнюється як в історизмі твору, так і в його міфосимволічному коді, який відображає релігійно-філософський аспект метаісторії. У межах філософсько-антропологічної інтерпретації художнього тексту важливим є питання історичної правди, яка в романах «Син» та «Американські боги» не є абсолютною інстанцією, а залежить від досвіду окремої людини.

Дослідження доповнює наукову рецепцію творчості Ф. Майєра та Н. Геймана, наратологічні студії, пропонує аспекти вивчення сучасної прози в міждисциплінарному дискурсі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бродецька Ю. Буття як символічна реальність: соціокультурний зріз аналізу. *Epistemological studies in Philosophy, Social and Political Sciences*. 2024, 7 (2). С. 12–17.
2. Газуда О. Конструкти реальності й ірреальності у фентезійному творі «Книга кладовища» Ніла Геймана. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка* / [ред.-упор. М. Пантук, А. Душний, В. Ільницький, І. Зимомря]. Вип. 69, т. 1. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 151–155.
3. Газуда О. Особистісний підхід прояву оніричних візій у творі Ніла Геймана «Книга Кладовища». *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Т. XV: Наукові пошуки в контексті викликів і конфліктів* / [Ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон: Посвіт, 2023. С. 142–144.
4. Газуда О. Формування власного «Я» крізь оніричний аспект твору «Книга кладовища» Ніла Геймана. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 30. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 188–191.

5. Ґейман Н. Американські боги: роман. / пер. англ. Г. Герасим, О. Петіка. К.: Видавнича група КМ-БУКС, 2023. 696 с.
6. Дерріда Ж. Структура, знак і гра у дискурсі гуманітарних наук. *Антологія світової літературно-критичної думки XX ст.* / за ред. М. Зубрицької. 2-е вид. доповнене. Львів: Літопис, 2001. С. 617–632.
7. Енциклопедія історії України: Т. 6. Ла – Мі / редкол.: В.А. Смолій та ін. НАН України. Ін-т історії України. К.: «Наукова думка», 2009. 790 с.
8. Енциклопедія постмодернізму / за ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора; пер. з англ. В. Шовкун. К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. 503 с.
9. Європейський словник філософії: український контекст. Лексикон неперекладностей. Т. 5. К.: Дух і літера, 2024. 496 с.
10. Капленко О. Наратив як модель світу: структурна побудова і проекція на художній текст. Слово і час. 2003. № 11. С. 10–16.
11. Кропивко І.В. Українська і польська постмодерна проза (карнавал, фрагментація, фронтір) [монографія]. К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. 524 с.
12. Лях Т. Фантазійний світ збірки малої прози Ніла Ґеймана «Обережно тригери!»: метафізичний вимір буття. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка* / [ред.-упор. М. Пантук, А. Душний, В. Ільницький, І. Зимомря]. Дрогобич: Вид. дім «Гельветика», 2025. Вип. 86, т. 2. С. 239–243.
13. Майєр Ф. Син / пер. з англ. Т. Скрипник. Х.: Віват, 2017. 576 с.
14. Мацевко-Бекерська Л.В. Українська мала проза кінця XIX – початку XX століть у дзеркалі наратології [монограф]. Львів: Сплайн, 2008. 408 с.
15. Носа Б. Від реалізму до міфологізації: жанрові зрушення в романах Філіппа Майєра. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка* / [ред.-упор. М. Пантук, А. Душний, В. Ільницький, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 80, т. 2. С. 175–180.
16. Носа Б. Деконструкція американських міфів: жанрово-стильові пошуки Філіппа Майєра. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка* / [ред.-упор. М. Пантук, А. Душний, В. Ільницький, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2024. Випуск 79, т. 1. С. 260–265.
17. Носа Б. Філіпп Майєр у контексті сучасного літературознавства: аналіз рецепційних підходів. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 36. С. 323–328.
18. Семків Р. Пригоди української літератури (від романтизму до постмодернізму). К.: Темпора, 2023. 688 с.
19. Юнг К.-Г. Архетип і позасвідоме. Київ, 2014. 400 с.
20. Genette G. Narrative discourse. An essay in method/ Translated by Jane E. Lewin Foreword by Jonathan Culler. Cornell University Press Ithaca, New York. 1980. 286 p.
21. Gorman S. Neil Gaiman's American Gods: A Postmodern Epic for America. *Mythlore* 37.1, Fall/Winter 2018. P. 165–181.
22. Schmid W. Narratology: an Introduction/ Translated by Alexander Starritt. Walter de Gruyter GmbH & Co. KG, Berlin/New York, 2010. 808 p.
23. Slabbert M., Viljoen L. Sustaining the imaginative life: mythology and fantasy in Neil Gaiman's American gods. *Literator* 27(3) Des./Dec. 2006. P. 135–155.

Дата першого надходження рукопису до видання: 22.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025